

B. GELENCSÉR KATALIN gödöllői művelődéstörténész, ny. docens, ELTE Pedagógiai Pszichológiai Kar Andragógiai Tanszék. Bessenyei György-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetettje.

Lélek, lelkiismeret, lelkifurdalás, lelkiismeretlen, lelkiállapot

Lélek

A Biblia szerint:

„És formálta vala az Úr Isten az embert a földnek porából, és lehellet vala az ő orrába életnek lehelletét. Így lón az ember élő lélekke.” (1 Móz, 2.7). A lélek a halál után Isten ítélőszéke elé kerül. A keresztény vallás tanai szerint a Szentlélek az Atya, a Fiú mellett a harmadik isteni személyt jelöli a Szentháromságban. A kereszténység és több vallás tanítása szerint az ember személyiségének anyagtan, fizikailag nem érzékelhető, Istennel rokon hordozója, amely magasabb rendűvé teszi a földi létet. A teológiában a „szellem” az emberi lélek legmélyebb rétege, mert általa áll kapcsolatban Istennel.

A lélek vallásos, spirituális értelemben az ember örök elpusztíthatatlan esszenciáját, a halhatatlan részt jelenti, mely különböző hitek szerint – a lélekvándorlás folytán – egymás után több élőhöz kapcsolódhat. Számos vallás szerint a lélek halhatatlan, a halál után is továbbélő, létező szellemi rész.

A materialista világkép szerint a lélek a személyiség, az élet anyagtan működtetője, ösztönzője. Az ember belső világa; az érzékelés, emlékezés, képzelet, gondolkodás, értelem, akarat jelenségeinek és folyamatainak összefüggő egésze; a személy tudatának működése. A lélek a személy azon szellemi tényezőinek összessége, amelyek együttes működése elevenné, éltető forrássá, működő erővé teszik a testet.

A lélek szó látszólag egyjelentésű, igekötőkkel, képzőkkel, névutókkal több, mint 150 kifejezés szótöve.

Általános értelemben valakinek, valaminek lényegbeli eleme; egy dolog legfontosabb része.

A lélek az erkölcsösség tudata; belső bizonyosság a személy céljainak, tetteinek, magatartásának helyességéről, bűnös vagy büntelen voltáról. A lélek akkor is a helyes tettek felé terel, amikor látszólag éppen ártani kellene valakinek.

A személyiség született adottságként kaphat különböző temperamentumot és annak finom keverékét, variánsait. Ha kolerikust, akkor a személyiség nem nyugszik addig, amíg céljait el nem érte, ha szangvinikust, akkor minden újért hamar lelkesedő szalmaláng természetű lesz, szemben a szkeptikus, távolságtartó flegmatikus, vagy a dolgok változása, elmúlása fölött érzékenyen elmélkedő melankolikus típusal.

A születéssel kapott adottságokat az életkörülmények különböző értékrendekké formálják, ezért lehet sokféle jó és gonosz lélek. A gonosz lélek az esetek többségében egoista céljai megvalósítása érdekében különböző módokon rontja környezete érzelmi viszonyait, értékrendjét, közösségi aktivitásait, lehetőségeit.

A lélek legnagyobb fájdalma a magány, amely keletkezhet a szeretett közösségből való önkéntes kivonódással, vagy a szellemi, fizikai környezet által megítélt kizárással.

A társtalanság, az elidegenedés, a XX. századi ember világfájdalmáról Tóth Árpád így vélekedett:

„Tán fáj a csillagoknak a magány,
A térbe szétszórt milljom árvaság?
S hogy össze nem találunk már soha
A jégen, éjen s messziségen át?
Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy,
Mint egymástól itt a földi szivek!
A Sziriusz van tőlem távolabb
Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg?
Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát,
S köztünk a roppant, jeges úr lakik!”

(Lélektől lélekig, 1923)

Lélektelen az az ember, aki kegyetlen, egoista. Közönyös mások öröme, szenvedése iránt, érzéketlen, szenvtelen, apatikus, flegma.

A lélek szemmel láthatatlan. A személy halálakor a lélek „eltávozik” a testből. Csak az embernek van lelke, az állatoknak párájuk van.

A lélek ősi, finnugorkori szó, magyar képzéssel. Írásban – latin szövegben – magyar szóként először a 12. század végén fordult elő.

Lelkiismeret

A lelkiismeret az a képesség, melynél fogva a személyiség cselekedeteit és erkölcsi normáit összevetve ítéletet mond önmaga és mások léte, szellemi és testi aktivitásai fölött. Az erkölcsi ítéletek vonatkozhatnak a gondolatok igazságára vagy igaztalanságára, a dolgok tetsző vagy nem tetsző volta, az akarat célkitűzé-

seire, azok értékeire. A bírások, az ítéletek könnyebben alakulnak, ha másokra vonatkoznak, az önkritika erkölcsi ítélete összeütközésbe kerülhet az önszeretettel, az indulatokkal, a szenvedélyekkel, de kisebb-nagyobb lelki tusa után győzni szokott a lelkiismeret szava.

A lelkiismeret belső hév; személyes lelkesedés, ügyszereket az életben, a tevékenységben, az elérendő cél érdekében. A legbelsőbb igazságérzet; a jó és rossz megkülönböztetésének és a valóban helyes megoldás kiválasztásának képessége a legnehezebb helyzetben is.

Kitartást biztosító lelki forrás, amely szükséges az életben felmerülő akadályok legyőzéséhez; akaraterő, bátorság, szellemi tartalék.

A saját tettek fölötti erkölcsi ítéletmondás igénye, ereje a személyiség típus karaktere, a kapott erkölcsi normák minősége, a pillanatnyi szituáció érzelmi töltése alapján különböző lehet. Van személy, aki a kis vétséget sem nézi el magának, s van, aki a nagyobb vétséggel is gondtalanul együtt tud élni. A lelkiismeret a helyesség tudatát őrzi, amely alapján egy személy a saját hivatása, munkaköre területén érvényes erkölcsi, szakmai értékekhez viszonyul. Az igazi öröm a jó lelkiismeret, a tiszta, nyugodt öntudat.

Közös szellemi minőség, érzékelhető tartalom, előre vivő, mozgatóerő.

A lelkiismeret mardosása miatt talál ki az egyén önigazolásokat, keres mentő érveket. A lelkiismeretes ember megbízható jellemzője, hogy őszinte, egyenes, tiszteletre méltó, erkölcsös, igazságos, gondos, alapos, aprólékos, igényes, figyelmes, segítőkész és tette kész, minden jó ügygel szolidáris.

Képességként az emberrel veleszületett adomány vagy kifejlődött tulajdon; de mind tartalmát, mind erejét illetően függ a történeti fejlődéstől, az egyéni neveléstől, életkörülményektől, környezettől, korszellemtől stb.

Nem állandó erő, hanem a társadalmi élet produktuma. A közéletben nemcsak a magunk erkölcsi megítélésének képességét, hanem az ítéletek összességét is jelenti. Ha valakinek jó vagy rossz a lelkiismerete, annak önmagáról alkotott erkölcsi ítéletei megnyugtatók vagy helytelenítők.

Lelkiismeretes az az ember, ki minden adott esetben az erkölcs parancsainak tesz eleget, hogy saját maga részéről gáncs ne érje.

A lelkiismeretesség odaadás, forrongás, ösztönzés, megnyugtató, felbátorítás, felvidítés, buzgalom, szenvedély, vágy, mély, őszinte, tartalmas, érzelmi állandó, a jó ember tulajdonsága, készsége.

A 16. századi magyar nyelvben lélek ismereti változata volt a köznyelvi megfelelője.

Lelkifurdalás

Képességként az emberrel veleszületett adomány.

Engedelmesség a belső érzésnek, amivel az ember a saját tetteinek erkölcsi helyességét megítéli. Büntudat, önvád, aggály, bűnbánat, szegény, önvád, egy tett mögötti érzelmi állapot, előrevivő mozgatórugó.

Az erkölcs, egy közösség vagy korszak közösségi tudatának jele, kifejezője. Lelkifurdalás keletkezik, ha az indulat hevében minden más érv elnémul és a kárhóztatandó tett elkövetésre kerül, vagy ha a tette unszólo motívum erősebb mint a lelkiismeret helytelenítő ítélete. Az erkölcsösség tudata; bizonyosság keresés: az elkövetettek megítéléséhez. Rossz lelkiismerettel nehéz az élet.

Ha az ember cserbenhagyja lelkiismeretét, másként cselekszik, mint normái szerint kellene, a lélek minőségigénye, lelkiismeret-furdalása miatt talál ki önigazolásokat, „védekező” rendszereket.

Lelkiismeretlen

Lelkiismeretlen, aki nem törődik az erkölcs közösen elfogadott normáival, vagy aki gondatlanul, hibásan végzi a rábízott dolgot; tág lelkiismeretű, aki el tudja csöndesíteni a lelkiismeret intő szavát, nem veszi föl a gáncsot, mely különben is nagyon halkán szólal meg benne.

A lelkiismeret maga magával jut ellenkezésbe, ha valamely akarat, elhatározás alkalmával az elhatározás mellett is, ellen is egyenlő vagy majdnem egyenlő erkölcsi okok

szólnak. Ilyenkor a kötelességek egyensúlya áll elő, a drámának ez az érdekesítő ereje, jellemzője. A lelkiismeretlen ember gátlástalan, elvtelen, igazságtalan, méltánytalan, etikátlan.

Lelkiállapot

Az ember személyisége, jellemének sajátossága, alapvető mentális vonása. Az emberi élet jó lelke az egymásrautaltság elfogadása, a kölcsönös segítség és a közös előbbre jutás igénye, az örömképesség.

A lelkiállapot érzelmi pozíció, állandósult értékrend, belső átélés, érzelmi reakciót motiváló tényező, megértő hozzáállás mások életéhez, ügyeihez, a körülmények adta viszonyokhoz, dolgokhoz.

Gyökössy Endre, Újpesten 50 évig szolgáló lelkész, címzetes egyetemi professzor, házasságterapeuta szerint a tartós, a békés, az apró örömeiben gazdag együttéléshez, így a házassághoz is 4 H szükséges.

Az első H jelenti a hitet, nemcsak Istenben, hanem önmagunkban, a társunkban is, abban, hogy az élet magunk által formáltan élményekben gazdag lehet.

A második H a hűség fogalmát takarja. Hűséget önmagunkhoz, szüleink értékeihez, szeretetéhez, társunkhoz, barátainkhoz, szűkebb-tágabb köreink kapcsolatainak fenntartásához, eszméinkhez, céljainkhoz.

A harmadik H a hallgatás értékeinek komolyan vételét jelenti. Azt, hogy akarunk és tudunk meghallgatni tanácsokat, ráhallgatni a bölcs intelmekre. Emberi kincs az, ha együttérzéssel tudunk hallgatni, akkor, mikor a fájdalom oly nagy, hogy nincs rá szó, s ha a másiknak fontos mondandója van.

A hallgatni tudás kimunkált erény, a bizalom jele az emberi viszonyok alakulásában. Jobb, mint a sok beszéd, ami eltereli a figyelmet a fájdalmas üzenet mélységeiről.

A negyedik H a humor H-ja, amely a derűtől a nevetésig, önmagunk kinevetéséig vezet. Segít a gondon felülkerekedni, arra egy kicsit távolságot tartva rácsodálkozni, ránevetni, oldani a feszültséget.